

SJEZD CÍSAŘSKÉ VELEBNOSTI V VÍDNI

Německý humanismus se k nám šířil hlavně z vídeňské university, na níž se už od poloviny 15. století stále více uplatňovala humanistická studia. Přednášky o klasicích lákaly do Vídně mnoho studentů, mezi nimiž byl i poměrně velký počet Čechů. Důležitým centrem humanistických studií se Vídeň stává zvláště od konce 15. století, kdy do ní přicházejí někteří významní humanisté. Přední místo mezi nimi zaujímá Benátčan původem Jeronym Balbus, který předtím (do r. 1493) působil na universitě v Paříži. Ještě větší význam měl však příchod Konrada Celtese do Vídně r. 1497. Celtes dosud horlivě organizoval humanistické kroužky na několika místech v Německu — a také ve Vídni se snažil podle vzoru italských akademii vytvořit humanistickou společnost. Ta zpravidla bývá nazývána Dunajská učená společnost.¹⁾ Jejím nejpřednějším členem byl vedle Celtese J. Cuspinianus.

Johannes Cuspinianus (Johann Spiesshammer nebo Spiesshaimer, žil 1473—1529) proslul nejen jako humanistický básník, filolog a historik, ale také jako císařský diplomat. Na vídeňské universitě přednášel několik disciplín, např. poetiku, rétoriku a filosofii, a vykládal díla několika klasiků, zejména Vergilia, Horatia, Salustia, Cicerona a Lukiana.²⁾ Tyto výklady mladičkého Cuspiniana (přednášet začal v osmnácti letech) vzbuzovaly velký ohlas a byly nadšenými posluchači tradovány dále. Nedá se proto vyloučit, že aspoň něco z Cuspinianových přednášek proniklo i do Čech a nepřímě působilo i na některé autodidakty. Uvádět Cuspinianovy přednášky o Lukianovi do souvislosti s Konáčovými překlady z Lukiana je ovšem dosti odvážné, nelze však tento vliv — pravděpodobně nepřímý — zcela vyloučit. Konáč, který na pražské universitě

¹⁾ Literaria Sodalitas Danubiana (Die gelehrte Donaugesellschaft). O této společnosti a jejích významnějších členech (byli mezi nimi i někteří naši humanisté, například Augustin Olomoucký nebo Jan Slechta) srov. článek Wilhelma Saligera *Die gelehrte Donaugesellschaft und die Anfänge des Humanismus in Oesterreich*. Programm des deutschen Staats-Obergymnasiums in Olmütz, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1876, str. 3—35 (Olmütz 1876).

²⁾ O Cuspinianově činnosti, zejména na universitě, srov. spis Josefa Aschbacha *Geschichte der Wiener Universität*, II. sv. s názvem *Die Wiener Universität und ihre Humanisten im Zeitalter Kaiser Maximilians I.*, Wien 1877, str. 284n.

nestudoval, získal humanistické znalosti pravděpodobně v některé soukromé škole, snad u některého potulného propagátora humanismu, který mohl být žákem Cuspinianovým.

Cuspinian byl však ve své době i významným diplomatem. Oblíbil si ho podporovatel humanistických snah ve Vídni, císař Maxmilián, který ho r. 1493 podle humanistického způsobu korunoval na básníka a později jej pověřoval nejrůznějšími diplomatickými úkoly. R. 1515 se Cuspinian zúčastnil schůzky čtyř panovníků ve Vídni a popsal ji ve spise *Johannis Cuspiniani, praefecti urbis Viennensis, diarium de congressu caesaris Maximiliani Augusti et trium regum, Vladislai Hungariae, Ludovici Bohemiae et Sigismundi Poloniae, in urbe Viennensi facto, XVI. Julii anno Christi M. D. XV.*³⁾ Tento spis přeložil ještě téhož roku Konáč a vydal s názvem *Sjezd císařské velebnosti v Vídni a nájasnějších tři kráľuo jich milostí, v kterémž se mnoho divného i paměti hodného pokládá.*⁴⁾

Předmětem jednání na schůzce panovníků měla být otázka společného a jednotného postupu v různých záležitostech, zejména v boji proti Turkům. Nejvlastnější smysl schůzky lze však hledat v tendenci Habsburků posílit si své postavení ve střední Evropě. K tomu měly přispět i pro ně výhodné sňatky, které zde byly smlouveny: Ludvík si měl vzít císařovu vnučku Marii a Vladislavova dcera Anna jednoho z císařových vnuků, Karla nebo Ferdinanda. Dílo nás neinformuje o tom, co by bylo z hlediska historického nejpozoruhodnější, totiž o obsahu diplomatických rozmluv mezi panovníky, ale je zaměřeno na popis okázalých průvodů, slavností, turnajů a her, které byly uspořádány u příležitosti schůzky. Někdy autor zachází do nepodstatných podrobností, zvláště tam, kde zdoulhavě vyjmenovává účastníky různých slavností.

Konáčův přístup ke Cuspinianově předloze je tvůrčí. Nepřekládá mechanicky celý text, ale snaží se z něho vybrat to nejdůležitější. Místy vynechává celé odstavce nebo aspoň zkracuje dlouhé periody. Konáčův jazykový projev je v porovnání s Cuspinianovým prostší, i když se mu někde překladatel snaží dát slavnostní tón, třeba ponecháním latiny v některých krátkých projevech panovníků. Líčení Konáč zestručňuje zvláště tam, kde je příliš statické nebo kde je obsahově pro českého čtenáře těžko pochopitelné. Často vynechává jména různých členů panovnických družin, protože ví, že jsou to pro čtenáře pouze jména s tituly.⁵⁾ Naproti tomu Konáčovo vlastenecké stanovisko se projeвило větším

³⁾ Titul Cuspinianova díla bývá uváděn různě. Má citace je podle edice *Rerum Germanicarum scriptores*, sv. II (1717), str. 593. Podle této edice (str. 593–612) také v dalším textu cituji.

⁴⁾ Strahov. knihovna, sign. DR IV 23.

⁵⁾ Srov. např.: *Erat secum magna nobilitas, qui partim in equis anteibant deaurati et torquibus aureis redimiti, partim peditibus ipsum cingebant, equo insidentem et veste purpurea amictum Veivoda Valachiae, D. Nicolaus Virla, Palatinus Sandomiriensis, Nicolaus Palatinus Vilncensis, Palatinus Libliensis, Andreas Cancellarius Schidlovitzki, Nicolaus Palatinus Marburgensis, Thesaurarius Andreas Costilitzki, D. Lucas capitaneus Poloniae, dominus Raphael,*

zřetelem ke zprávám týkajícím se českého království, resp. osob blízkých králi Vladislavovi.⁶⁾ Někde snad Konáč k úpravám přistoupil pod vlivem svých mravních zásad, jak je známe z některých jeho úvodů nebo doslovů. Proto asi byly zestručněny některé pasáže, jako např. Cuspinianovo líčení slavnosti s tancem,⁷⁾ proto snad byla vynechána velká část popisu ceremonií v kostele sv. Štěpána. Konáč pak zcela vypustil obšírný Cuspinianův popis her, prováděných na způsob války, a vynechal i seznam těch, kteří se v těchto hrách vyznamenali. Zvláště Konáč zkracoval v závěru díla: neuvedl např. text slavnostně oznámené smlouvy, sjednané mezi panovníky, a zčásti zestručňoval, zčásti vypouštěl i popis závěrečných ceremonií.

Srovnání obou textů vyznívá pro překladatele opravdu čestně: český text je do jisté míry zbaven konvenční humanistické přítěže⁸⁾ a Konáčovy úpravy mu daly podobu více „žurnalistickou“ než historickou. Forma Konáčova překladu vedla některé badatele k závěru, že jde o první naše noviny.⁹⁾ Tímto stále přejímaným tvrzením se však mechanicky přenáší dnešní pojem „noviny“ do 16.

et multi alii insignes et viri egregii utriusque ordinis. Comitabantur vero illum tres Episcopi, Mathias Vladislaviensis, trium Regum Alberti, Alexandri et Sigismundi olim cancellarius; Joannes Posnaniensis, et Petrus Premisliensis, cum praepositis, secretariis et aliis praelatis. Durabat hic ingressus ab octava usque ad primam horam... (Orig.) — Bylo jest s ním veliké panstvo, z nichž někteří na koních napřed jeli v zlatohlavích a s zlatými řetězy, jiní pěšky okolo něho šli na koni sedícího a zlatohlavem oděného etc. Trvalo jest pak to jeli od osmé až do první hodiny... (Překlad.) — Podobně dále Konáč nahrazuje Cuspinianův výčet účastníků mše, sloužené kardinálem ostrihomským, slovy: Při té mši také všecko panstvo bylo.

⁶⁾ Jedno takové místo je dokonce v překladu rozšířeno: Tum accersita Anna, eam Corona aurea donavit, et capiti suo imposuit, quae res seniore Regem Vladislauum provocavit in lachrymas; vicissim ipsa Caesarem pretiosissimo sermo exornavit. Elegantissimo igitur ordine Caesar cum Regibus Poloniae et Ludovico in equis... (Orig.) // Tehdy povolav královny Anny, když již některak ji sobě oddanů býti znal, korunu zlatú, kterúz Ladislava, českého krále, někdy korunovaného pamatují, přinesti rozkázal. Potom takto zjevně mluvil: „Ačkoli já tebe manželkou mou býti sem pověděl a mně si za manželku dána, však aby se neb Karlovi neb Ferdinandovi, vnukóm mým, dostala, vuole jest. A pakli žádnému, ty má manželka buď. Pro kterážto věc když by jeden Kastyli, Aragoni a Bethyei království měl, druhý Nápuľské v Vlaších míti má. Já také, poněvadž bych římský král a císař byl, Tebe, Anna, královnu jmenuji a pozdravuji.“ A zlatou korunu, to povědč, na její hlavu vstavil. Kterážto věc krále Vladislava zbudila k slzám. Zase ona císaře velmi drahým věncem obdařila. Tehdy v výborném pořádku císař s králem Ludvikem a polským králem na koních... (Z tohoto úryvku překladu je patný latinizující slovosled, a to i v části přidané; zároveň úryvek dokládá rozkolísanost hláskového systému, např. pokud jde o změnu ie-i.)

⁷⁾ Orig.: Eodem die post coenam hora sexta, facta est chorea in arce, iussit Caesar, ut singuli Reges quinquaginta tantum secum afferrent, viginti quinque spectatores, et totidem qui choreas ducerent, ne ex multitudine nimia fieret perturbatio: sed principes indiscriminatum cum suis irruerant, et maxima praeter spem convenerat multitudo, licet omnes januae diligentissime custodirentur. Fuit autem haec chorea instituta, ut domina Maria Archiducissa Austriae, filia Regis Philippi, et Caesaris nepitis, susciperet Reges et dominam Annam, quos nondum viderat. // Překl.: Toho dne byl taneč uložen po večeri v malém počtu pro to, aby paní Maria, dcera krále Philipa a císařova vnuka, přivítala krále a královnu Annu, kterýchž ještě neviděla.

⁸⁾ Tak např. Konáč vynechal zarámování textu do listu, který Cuspinian posílá Maxmiliánovu pokladníkovi Jakobu Villingerovi, nebo závěrečné Cuspinianovo posláni Ad lectores.

⁹⁾ Uvádí to už Jungmann ve své *Historii literatury české*, II. vyd., Praha 1849, str. 69.

století a nerespektuje se tehdejší pojem „novina“ ve významu letáku o aktuální události (nebo událostech), s nímž se v naší literatuře setkáváme už ve století patnáctém. Konáčův překlad je tedy spíše „novinou“, protože je v něm poměrně podrobně sledována celá řada událostí a protože čtenář je informován o některých zajímavostech, které někdy hraničí se senzacími. Termín „noviny“ byl na Konáčův překlad aplikován snad proto, že dílo je více méně soustavným zápisem událostí od 18. března do konce července (v Cuspinianově diariu až do prvních dnů srpna) r. 1515. Tento zápis není však chronologicky dobře rozložen a obsahově vyvážen a hlavně — byl otištěn jako celek, jako jeden souvislý spis, informující jednorázově o událostech v období více než čtyřměsíčním. Z hlediska žánrového Konáčův spisek nejen nemá žádný primát v české literatuře, ale nemá ho ani v samotné tvorbě Konáčově: „novinou“ bylo už totiž tzv. *Jednání o zrušení smlouvy svatojakubské z r. 1514*.¹⁰⁾ Přesto je třeba Konáčův Sjezd hodnotit vysoko jako dílo sloužící aktuálnímu zájmu a rychle reagující na aktuální politickou situaci, jako dílo, jehož vydavatel znal dobře vkus svého čtenářstva a rozuměl jeho potřebám. Se zřetelem ke svému čtenářstvu rozhodl se Konáč zřejmě oslabit feudální pojetí historie, které do svého diaria uložil Cuspinian. Pro toho zřejmě dějiny tvořili jedinci — panovníci. Jeho spis dokládá propastný rozdíl mezi vídeňskou historiografií počátku 16. století a soudobou (i o něco dřívější) pokrokovou humanistickou historiografií italskou, která se při analýze politických akcí už nesoustřeďovala na jednání státníků, ale hledala pravý společenský smysl těchto akcí.¹¹⁾

Konáč ovšem ve svém překladu nemohl odstranit základní scestnou ideovou koncepci díla, zaměřeného na kult panovníků, zejména na oslavu císaře Maxmiliána. Zdá se však, že po Konáčových úpravách bylo místy odhaleno zcela formální postavení panovníků: čtenářovi se vnucuje představa korunovaných figur, za které mluví a jednají uhlazení kancléři a vysocí církevní hodnostáři. Pro Konáče nebyla tedy primární oslava panovníků, ale z díla plynoucí naděje na jednotu a svornost v národě a pokoj mezi národy, jak dosvědčují jeho sapfické sloky v úvodu a v závěru překladu.

¹⁰⁾ Knihovna Nár. musea, sign. 31 B 5. Z téhož roku jako Sjezd je také *Sepsání sedmi artikulův stavu městského* (knih. Nár. musea, sign. 32 D 10) a z r. 1517 *Smlůva všech tří stavů* (Výbor II, sl. 1217—1244), které však jsou více politickými dokumenty než novinou v dobovém slova smyslu.

¹¹⁾ Srov. učební text Jaroslava Ku d r n y *Politické a historické názory italské renesance*, Praha 1958.